

Małgorzata Lasota

Pedagogika i psychologia w badaniach nauk o obronności

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 2, 64-74

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AUTOR

mgr Małgorzata Lasota

RECENZENT

płk dr hab. inż. Andrzej Polak

PEDAGOGIKA I PSYCHOLOGIA W BADANIACH NAUK O OBRONNOŚCI

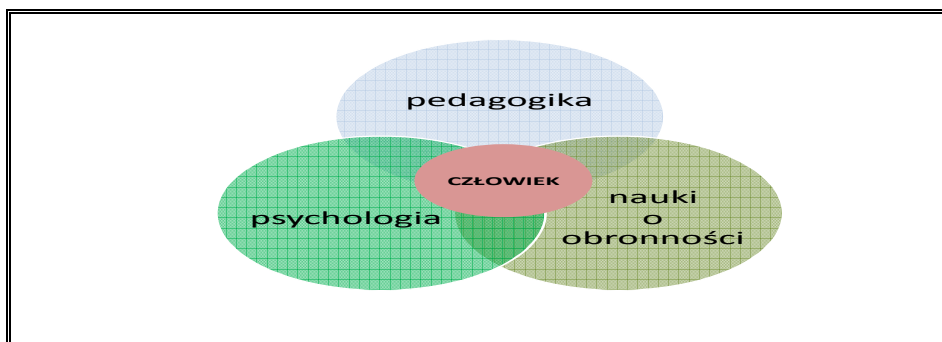
Obronność to jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom¹.

Nauki o obronności to jedna z dyscyplin naukowych wchodzących w skład obszaru nauk społecznych i dziedziny nauk społecznych. Przedmiot badań nauk o obronności obejmuje problematykę obronną państwa w zakresie systemu obronnego państwa, teorii sztuki wojennej w tym strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Przedmiotem badań tej dyscypliny są przygotowania obronne państwa i rozwój systemu obronnego państwa w tym sił zbrojnych, a także organizacja i prowadzenie działań obronnych, operacji wojskowych, dowodzenie oraz szkolenie wojsk. Badania w tej dyscyplinie powinny służyć tworzeniu podstaw teoretycznych i rozwojowi systemu obronnego państwa oraz teorii sztuki wojennej i kierowania wojskami².

Podmiotem nauk o obronności jest człowiek, społeczeństwo, cywilizacja. Bez podmiotu nie istnieje proces badań naukowych. Człowiek jest również podmiotem badań pedagogiki i psychologii. Wspólny podmiot badań jest pierwszym elementem świadczącym o interdyscyplinarności tych nauk. Problematyka badań nauk o obronności dotyczy rozległych obszarów ludzkiego działania, obejmujących również poszczególne dziedziny pedagogiki i psychologii. Metodologia badań nauk o obronności powinna więc być syntezą tych nauk. Metodologia badań nauk o obronności za przedmiot badań przyjmuje obronność człowieka, społeczeństwa, cywilizacji, uwzględniając wyzwania i zagrożenia współczesnego świata. Nauki o obronności, tak jak inne nauki, poszukują sposobów na opisanie, wyjaśnianie, przewidywanie i kontrolowanie badanych zjawisk w dziedzinie obronności. Szczególny charakter badań nauk o obronności wynika z interdyscyplinarności. Badania prowadzone są na pograniczu różnych nauk i w rzeczywistości, system pojęć stosowany w procesie badań nauk o obronności jest zbieżny z aparatem pojęciowym wielu nauk.

¹ www.olfakt.brunng.com/Nauki_o_obronnoscefak.html (dostęp: 28.02.2012).

² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. B. Balcerowicz, Warszawa 1996, s. 48.



Opracowanie własne.

Rys. 1. Wspólny podmiot badań pedagogiki, psychologii i nauki o obronności

Kolejnym wspólnym elementem jest konieczność reagowania na problemy współczesnego świata, które wywierają znaczący wpływ na środowisko obronności. Nastąpił wzrost zagrożenia ze strony terroryzmu międzynarodowego, globalnej przestępczości zorganizowanej, handlu narkotykami, czy chorób, mogących przybrać postać pandemii. Aby zapobiegać tym zagrożeniom, konieczne jest poszukiwanie metod ich rozwiązywania, nie tylko poprzez reagowanie na zagrożenie, ale przede wszystkim przez przeciwdziałanie. Tak więc występuje potrzeba interdyscyplinarnego podejścia do współczesnych problemów nauk o obronności. Nauki te obejmują bowiem różne sfery działalności człowieka, nie tylko wojskową, lecz także demograficzną, pedagogiczną, psychologiczną, socjologiczną, ekonomiczną. Badanie problemów nauk o obronności powinno odbywać się na pograniczu tych nauk.

Pedagogika to zespół nauk o wychowaniu, istocie, celach, treściach, metodach, środkach i formach organizacji procesów wychowawczych. Pedagogika jest nauką o procesach wychowawczych, czyli teorią działalności wychowawczej. Wychowanie nie jest działalnością autonomiczną, ponieważ realizuje określone zadania społeczne. Świadomość tych zadań, stawianych przez społeczeństwo jako całość, czy też jego różne grupy, wymaga przełożenia ich na język wychowawczych czynności. Zajmuje się tym polityka oświatowa powiązana z całym systemem polityki państwa we wszystkich dziedzinach. Pedagogika, poprzez włączanie się w tę transformację, wyciąga wnioski z głównych założeń i kierunków rozwoju państwa, co oznacza, że *określa, jakiego człowieka powinniśmy wychować i jak na-*

*leżałoby to czynić, aby w konkretnych warunkach społecznego życia i jego przemian uzyskiwać rezultaty optymalne*³.

Naukowy charakter pedagogiki określają rola pedagogiki w działalności wychowawczej i transmisja zadań społecznych na język wychowania. Oczekiwania społeczne w stosunku do nauki są dwojakie. Nie tylko powinna podać informację, jak należy coś robić, ale wskazać też, co robić, by efekt osiągnąć. Aby spełnić te oczekiwania, pedagogika musi formułować sądy stwierdzające i zalecające. Aby sądy te miały charakter obiektywny, zasady i cele muszą być jawnie deklарowane oraz powiązane z tradycją określania istoty człowieczeństwa, a także z perspektywami rozwoju kraju⁴. Główne wyznaczniki pedagogicznych rozważań wartościujących i zalecających, to humanizm i patriotyzm, w bardzo szerokim rozumieniu tych pojęć.

W związku z tym, konieczna jest ścisła współpraca pedagogiki z innymi naukami. Pedagogika należy do nauk społecznych i ze względu na przedmiot badań, którym jest działalność wychowawcza, jest ściśle powiązana z innymi naukami współdziałającymi. Między innymi są to filozofia, psychologia, socjologia, ale też nauki o obronności. Wychowanie dla tych nauk formuje osobnika na członka grup społecznych, szczególna uwaga skierowana jest na problemy środowiska i zbiorowości. W dobie rozwiązywania trudnych problemów globalnych, dialog pomiędzy środowiskami i zbiorowościami, jak też między cywilizacjami, ma wielkie znaczenie. Rozumienie ogólnoludzkiej wspólnoty jest podstawą wychowania dla pokoju i współpracy międzynarodowej. Pedagogika realizuje te cele poprzez kształtowanie świadomości narodowej i patriotyzmu. *Efekty edukacji odnoszą się do oczekiwanych zmian w podmiocie kształcenia, w jego wiedzy, systemie wartości, umiejętnościach i zainteresowaniach*⁵. Edukacja dla obronności to *całokształt celowo zorganizowanych procesów, form, metod, środków i oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych na dzieci, młodzież i dorosłych w celu osiągnięcia względnie trwałych zmian w ich wiedzy, umiejętnościach oraz w systemie wartości odnoszących się do zagadnień szeroko rozumianej obronności*⁶. Biorąc pod uwagę główne działy pedagogiki: empiryczną (praktyczną), opisową (eksperymentalną), normatywną i teoretyczną (ogólną)⁷, możemy wykazać wspólne lub podobne obszary badań pedagogiki i nauk o obronności.

Pedagogika empiryczna obserwuje, zbiera i bada całość doświadczeń wychowawczych (nauczycieli, wychowawców, dowódców), opracowuje doświadczenia dydaktyczne i metodyczne przy wszelkim nauczaniu i uczeniu się. W skład nauk o obronności wchodzi między innymi dowodzenie i dydaktyka

³ *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 536.

⁴ *Ibidem*, s. 537.

⁵ M. Huzarski, B. Szulc, *Metodologiczna tożsamość polemologii*, Warszawa 2010, s. 53.

⁶ *Eksperyment z klasami profilowanymi wojskowo*, red. M. Kaliński, Warszawa 2002, s. 183.

⁷ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 299.

obronna. Jako wspólny obszar badań tych dyscyplin można wymienić: pedagogiczne aspekty rozwoju instytucjonalnego i organizacyjnego wojska, władzę dowódczą w strukturach hierarchicznych, wszelkiego rodzaju działania związane z edukacją obronną społeczeństwa, nie tylko skierowane do sił zbrojnych.

Pedagogika opisowa uwzględnia doświadczenia i bada eksperymentalne prawa rządzące przebiegiem zjawisk biologicznych, psychologicznych lub kulturowych związanych z wychowaniem. Wspólny obszar badań tego działu pedagogiki z naukami o obronności związany jest z przygotowaniem żołnierzy do operacji w środowisku międzynarodowym poza granicami kraju, w innej rzeczywistości kulturowej.

Kolejnym wspólnym obszarem badań pedagogiki eksperymentalnej i nauk o obronności jest działanie przybliżenia kultur w celu przybliżenia wartości innych kultur i religii, aby zminimalizować skutki zderzenia cywilizacji.

Pedagogika normatywna na podstawie filozofii człowieka, aksjologii i teorii kultury bada naturę człowieka oraz wytwory jego kultury i na tym tle ustala wartości, ideały, cele i normy, którymi kieruje się wychowanie. Wspólnym obszarem badań są właśnie te ustalone wartości, ideały, cele i normy, szczególnie związane z wychowaniem dla obronności.

Pedagogika teoretyczna, czyli ogólna, obejmuje całość badanego przedmiotu. Na podstawie materiału empirycznego, eksperymentalnego i normatywnego, dąży do ustalenia jednolitej teorii wszechstronnego rozwoju człowieka.

Historia oświaty i wychowania, inaczej historia wychowania lub dzieje wychowania, bada jak wychowywano w różnych epokach historycznych na przestrzeni dziejów. Wiele problemów można zrozumieć i wyjaśnić tylko po analizie genezy i rozwoju w perspektywie czasowej. Historia wychowania nie jest autonomiczna, nie istnieje bez historii powszechnej i innych dziedzin historycznych, wśród których znajduje swoje miejsce⁸.

Kolejnym interesującym działem pedagogiki mającym wspólne obszary badań z naukami o obronności jest pedagogika medialna⁹. Celem jej jest *opis i analiza właściwości i możliwości edukacyjnych mediów, badanie ich oddziaływania, wpływu i roli w realizacji celów dydaktycznych i wychowawczych, jak też opracowywanie optymalnych sposobów stosowania mediów w zorganizowanych procesach edukacyjnych*¹⁰.

Psychologia to również jedna z nauk o człowieku. Przedmiotem badań psychologii jest aktywność człowieka: jej przejawy, struktura, funkcje i czynniki determinujące, dotyczące całokształtu życia człowieka. Psychologia obej-

⁸ Opracowano na podstawie: W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 298–303.

⁹ T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.*, t. IV, Warszawa 2005, s. 169.

¹⁰ *Ibidem*, s. 169.

muje badaniami codzienne życie człowieka, z jego normalnym przebiegiem i z trudnościami. *W badaniach tych coraz bardziej docenia się fakt, że człowiek jest podmiotem własnej aktywności, zdolnym do regulacji swoich stosunków ze światem otaczającym, zarówno konformistycznym, jaki samosterowanym, zdolnym do uwzględnienia tego, co w świecie jest stabilne i powtarzalne, jak i tego co zmienne i nowe, co wymyka się rutynie i wymaga postawy samodzielnej i twórczej*¹¹.

Badania psychologiczne mają dwojakiego rodzaju orientację: poznawczą i praktyczną. Analogicznie rozróżniamy dwa nurty psychologii: psychologię teoretyczną i stosowaną. Informacje o człowieku i jego aktywności, potrzebne są we wszystkich dziedzinach ludzkiej działalności oraz we wszystkich sytuacjach ludzkiego życia.

Psychologia teoretyczna obejmuje następujące działy:

- psychologia ogólna,
- psychologia rozwojowa,
- psychologia społeczna¹².

Psychologia ogólna bada prawidłowości zachowania człowieka i uogólnia je, psychologia rozwojowa bada prawa dotyczące rozwoju psychiki człowieka od niemowlęctwa do starości, jako gatunku i jednostki, psychologia społeczna bada zachowania człowieka pod wpływem grup i środowisk. W środowisku wojskowym mają zastosowanie prawie wszystkie działy psychologii teoretycznej: ogólna, osobowości, psychofizjologia, psychologia społeczna, rozwojowa, różnic indywidualnych, oraz psychologiczna teoria decyzji. Wspólny obszar badań z naukami o obronności stanowi więc zachowanie człowieka w czasie wojny, kryzysu, zamachów terrorystycznych, czy innych podobnych sytuacji zagrażających życiu. Przedmiotem zainteresowań badawczych są wszystkie dziedziny życia i działalności wojska. Rozwój umysłowy i emocjonalny człowieka, psychopedagogiczne podstawy formowania postaw, czy struktura osobowości stanowią następny wspólny obszar badań. Ze względu na cele, specyfikę organizacji i działania, które niosą wiele zagrożeń, sytuacji trudnych i ekstremalnych, mogących powodować realną groźbę utraty życia czy zdrowia, wojsko stanowi swoistą populację. Nie tylko żołnierze, ale również ich rodziny są bardziej narażone na stres i nie tylko w sytuacji prowadzenia działań zbrojnych. Rodziny żołnierzy wojsk specjalnych, pilotów, saperów, znajdują się pod presją nawet w okresie pokoju.

W dziedzinie psychologii stosowanej psychologia wojskowa adaptuje do swoich potrzeb i rozwija działy, takie jak:

- psychologia kliniczna,
- psychologia wychowawcza,

¹¹ *Encyklopedia pedagogiczna*, op. cit., Warszawa 1996, s. 648.

¹² S.A. Rathus, *Psychologia współczesna*, Gdańsk 2004, s. 45.

- psychologia zarządzania,
- psychologia organizacji i pracy.

Interdyscyplinarność psychologii organizacji i pracy oraz nauk o obronności może polegać na: badaniu optymalnego obciążenia żołnierza obowiązkami, tak aby wysiłek, czy zwiększone zagrożenie, nie odbiły się na jego wydajności. Mogą to być badania stosunków międzyludzkich, konfliktów, aktów agresji, zwiększania bezpieczeństwa i komfortu, które to czynniki mogą wpływać na wydajność.

Psychologii klinicznej nauki o obronności zawdzięczają np. treningi osłabiające napięcie, zwiększające wrażliwość na jedne aspekty, a zmniejszające na inne.

Psychologia kliniczna to również ogromny dział, obejmujący radzenie sobie ze stresem, nie tylko w warunkach wojny, lecz także w okresie po działaniach zbrojnych, gdy u ok. 15%¹³ żołnierzy dochodzi do zespołu stresu bojowego (traumatyczny stres pourazowy PTSD). Wojna i śmierć to najbardziej traumatyczne zdarzenia, z jakimi człowiek może się spotkać. Nieobliczalność i nieprzewidywalność wojny, następstwa wykraczające poza czas konfliktu oraz trudne do określenia konsekwencje w sferze osobistej, rodzinnej i społecznej, oddziałują bardzo silnie na żołnierza. Uzmysłowanie sobie nieuchronności wystąpienia czynników stresogennych i ich uwarunkowań ma zasadnicze znaczenie dla kształtowania odporności psychofizycznej. Kształtowanie tej odporności powinno wyrobić zachowania prospołeczne, takie jak: otwartość na niesienie pomocy, troska o innych, wsparcie, odwaga w sytuacjach kryzysowych.

Psychologia zarządzania zajmuje się metodami psychologicznymi mającymi na celu podniesienie kwalifikacji kadry zarządzającej i funkcjonowania organizacją. Ta dziedzina psychologii ma wspólne obszary badań ze specjalnościami nauk o obronności, takimi jak: zarządzanie zasobami obronnymi i zarządzanie instytucjami publicznymi. Cele psychologii wojskowej wynikają z celów wojska i większość zmierza do optymalizacji funkcjonowania zespołów ludzkich w czasie prowadzenia walki zbrojnej. Wojsko jest specyficznym laboratorium badawczym dla wielu problemów psychologicznych. Spowodowane jest to wewnętrznym zróżnicowaniem środowiska wojskowego, jak też działaniem wojska w rozmaitych sytuacjach i warunkach środowiskowych¹⁴.

Interdyscyplinarność psychologii, pedagogiki i nauk o obronności wyraźnie zaznacza się podczas:

- doboru kandydatów do służby wojskowej;
- działań wojska w różnych warunkach klimatycznych, pogodowych, w zadymieniu, hałasie, wibracjach, niedotlenieniu, zagrożeniu środkami

¹³ www.wim.mil.pl (dostęp: 28.02.2012).

¹⁴ *Encyklopedia psychologii*, red. W. Szewczuk, Warszawa 1998, s. 661.

chemicznymi, promieniowaniem jonizującym, w warunkach dużych przyspieszeń; przystosowanie się do pracy w takich warunkach wymaga użycia środków ochronnych (kombinezony, hełmy, noktowizory, ochraniacze słuchu, ubrania kompensujące zmiany ciśnienia), które znacznie utrudniają działanie i wymagają treningu;

- przygotowania się wojska w czasie pokoju do prowadzenia walki zbrojnej; tu umiejscowione są zagadnienia określane jako czynnik ludzki: dowodzenie, doświadczenie zawodowe, motywacja, dyscyplina, stosunki międzyludzkie;
- kształcenia i szkolenia wojskowego na wszystkich poziomach;
- posługiwania się supernowoczesną technologią walki, wymagającą wykorzystania sztucznej inteligencji i kreowania rzeczywistości za pomocą komputerów;
- przygotowania żołnierzy do walki (psychologia pola walki, stanowiąca niepowtarzalny obszar badań);
- stosowania wojny psychologicznej i badania mechanizmów wpływu społecznego i skuteczności wykorzystanych środków¹⁵.



Opracowanie własne.

Rys. 2. Interdyscyplinarność obszarów badań pedagogiki, psychologii i nauki o obronności

Liczba czynników powodujących bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia ludzkiego, jak też niebezpiecznych dla środowiska ekologicznego i kulturowego człowieka, ciągle wzrasta, na skutek stałego rozwoju cywilizacyjnego oraz postępującego uprzemysłowienia i urbanizacji. Można zatem założyć, że

¹⁵ Ibidem, s. 661.

edukacja i wychowanie powinny przygotować społeczeństwo zarówno do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych i militarnych, jak też do uczestniczenia w różnych przedsięwzięciach obronnych. Szeroko rozumiane działania pedagogiczne mają za zadanie wyposażyć współczesnego człowieka w określony zasób wiedzy, umiejętności i kompetencje obronne. Społeczeństwo powinno być przygotowane do skutecznego radzenia sobie w sytuacji zagrożenia, np. powodziami, pożarami, katastrofami ekologicznymi, wypadkami komunikacyjnymi czy terroryzmem. Z powyższych rozważań wynika współzależność obszarów badań i kształcenia pedagogiki, psychologii i nauk o obronności. Przedmiot badań pedagogiki – wychowanie pojmowany jest szerzej, obejmuje również samowychowanie i samokształcenie, nie tylko świadome i zamierzone oddziaływanie takich czynników, jak: wszelkie organizacje, środki masowej komunikacji, zakłady pracy, szkoły, uczelnie wyższe. Do nauk pedagogicznych należy również dydaktyka, czyli nauka o nauczaniu i uczeniu się, która przedmiotem swych zainteresowań czyni naukowo – badawcze procesy kształcenia, bez względu na instytucje je organizujące i wiek uczących się¹⁶.

Pedagogika i psychologia z punktu widzenia nauk o obronności zatem odpowiedzieć mają na pytania: Jak wychowywać oraz czego i jak uczyć, aby przygotować społeczeństwo do szeroko rozumianych działań obronnych. Jakie cechy, umiejętności, postawy i wykształcenie powinien mieć człowiek współczesny, aby naczelną rolę w jego życiu odgrywały bezpieczeństwo i pokój? Czego uczyć, by człowiek potrafił rozwiązywać konflikty sposobami innymi niż wojna? Jak kształcić, aby siły zbrojne przygotować do współpracy w ramach wprowadzania pokoju, a nie jedynie w obszarze walki zbrojnej.

Historia pokazuje, że nie wystarczy jakkolwiek kształcić, aby do wojny nie doszło. Dowodem na to jest hitleryzm, który rozwinął się w dobrze wykształconym społeczeństwie niemieckim, akceptującym później również holocaust¹⁷.

Na szczególne podkreślenie zasługuje więc wspólny cel, który pedagogika i psychologia mają osiągnąć z naukami o obronności. W skład nauk o obronności wchodzi m.in. sztuka wojenna, strategia, sztuka operacyjna, taktyka, polemologia i irenologia. Wspólny cel może zostać określony jako człowiek współczesny, przygotowany do odpowiedniego reagowania w przypadku zagrożenia, ale też człowiek, dla którego naczelną wartością jest pokój i życie w bezpiecznym środowisku. Człowiekiem tym jest doskonale przygotowany do prowadzenia działań zbrojnych żołnierz, gotowy w razie potrzeby bronić suwerenności i niepodległości, ale też świadomy swojej roli w budowaniu bezpiecznego świata bez zagrożeń i gotowego do szerokiej

¹⁶ Ibidem, s. 134–136.

¹⁷ A. Czupryński, *Polemologia jako kierunek studiów*, Bellona 2/2010, Warszawa, s. 110.

współpracy ze środowiskiem cywilnym. Człowiekiem tym jest też osoba cywilna, prezentująca odpowiednie postawy patriotyczne i humanitarne, rozwiązująca problemy pokojowo, mająca głęboki szacunek dla wartości takich jak Ojczyzna. Celem pedagogiki, psychologii i nauk o obronności jest więc kształtowanie świadomości odpowiedzialnej za rzeczywistość, pozytywny stosunek do pracy i służby ojczyźnie, szacunku dla tradycji narodowych i innych cenionych społecznie wartości¹⁸. Procesem przyswajania norm i wartości, uznawanych za ważne społecznie zajmuje się wychowanie, jako proces rozwoju osobistego. Proces nabywania postaw i ideałów to psychologiczne czynniki rozwoju człowieka. Świadomość społeczna, która ma ścisły związek z przygotowaniem obronnym społeczeństwa oraz kształtowaniem postaw patriotyczno-obronnych to: świadomość historyczna, narodowa, kultura polityczna i moralność¹⁹.

Świadomość historyczna obejmuje wiedzę i wyobrażenie własnego narodu i kraju na tle historii ogólnej. Składniki świadomości historycznej to: znajomość procesu kształtowania się własnego narodu, jego losów historycznych, osiągnięć i niepowodzeń, wiedza o jego rozwoju cywilizacyjnym i kulturowym. Świadomość historyczna wpływa na stosunek do przeszłości narodowej. Pozwala to na wyrobienie sobie własnego zdania akceptującego bądź krytycznego w stosunku do danego wydarzenia historycznego, a to z kolei kształtuje obowiązek i współodpowiedzialność za losy państwa. Świadomość historyczna to też umiejętność łączenia wiedzy o przeszłości z wiedzą o teraźniejszości w celu prognozowania przyszłości.

Świadomość narodowa to jeden z czynników istnienia narodu i element patriotyzmu, poczucie przynależności do określonego narodu, więź kulturowo-etniczna, jedność języka, kultury, tradycji politycznej.

Kultura polityczna to ogół postaw, wartości i wzorów zachowań dotyczących stosunku władzy i obywateli²⁰.

Moralność to system społecznie akceptowanych norm i zasad kształtowanych i wyznaczanych przez środowisko. Świadomość moralną kształtuje najbliższe otoczenie jednostki, jak też instytucjonalne oddziaływania wychowawcze, zmierzające do osiągnięcia ideału wzorca moralnego. Szerokie możliwości wychowawcze ma społeczeństwo: rodzina, instytucje kształtujące i środki masowego przekazu. Celem wychowania jest między innymi kształtowanie postaw patriotycznych. *Patriotyzm jest nie tylko szczególnym i niepowtarzalnym uczuciem miłości do swojego miejsca urodzenia, stron rodzinnych, regionu czy państwa, lecz również postawą społeczno-polityczną i moralną wyrażającą się uczuciem miłości do swojego narodu, zaangażowaniem w jego rozwój i obronę, przywiązaniem do swojej ojczyzny,*

¹⁸ J. Kunikowski, *Świadomość narodowa i patriotyzm podstawą racji stanu*, Bellona 3/2008, Warszawa, s. 110.

¹⁹ Ibidem, s. 111.

²⁰ J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Warszawa 1999, s. 189.

oraz opartą na zasadach jedności i solidarności z własnym narodem²¹. Do głównych treści patriotycznych należą: *miłość do ojczyzny, rzetelna nauka, służba i praca, poświęcenie dla ojczyzny, aktywna postawa i współodpowiedzialność za dalsze losy kraju, jego obrona, oraz walka o pokój i bezpieczeństwo*²².

W czasach współczesnych obserwujemy bezradność wychowawców w wielu środowiskach w obliczu problemów, które oczekuje się, że rozwiązać powinni. Związane to jest między innymi z tzw. bezstresowym modelem wychowania, który nie wprowadza elementów wymagań, ani obowiązków, nie przewiduje też kary. Prowadzi to do rozluźnienia obyczajów i moralności. Nie sprzyja kształtowaniu postaw patriotycznych i wychowaniu dla obronności. Zrozumienie patriotyzmu wymaga przekroczenia granic własnej osobowości. Patriotyzm odwołuje się do emocji, języka gestów i symboli wyrażających istotę Ojczyzny²³.

W związku z dzisiejszym kryzysem wychowania należy na nowo odkryć wartości patriotyczne oraz wartości, takie jak: ofiarność, wierność, pracowitość, lojalność, szczerość. Dzięki świadomości historycznej i patriotycznej, zdajemy sobie sprawę, że w czasach, kiedy mniejszą uwagę przykładano do obronności i wojska, Polska była łatwym przeciwnikiem, np. przed rozbiorami. Dzięki przygotowaniu patriotycznemu szanuje się osiągnięcia poprzednich pokoleń.

Ogromne znaczenie w wychowaniu dla obronności ma też inny wyznacznik pedagogicznych i psychologicznych rozważań: humanizm, akcentujący możliwości ludzkiego rozumu, lub postawę intelektualną i moralną, wyrażającą się w uznawaniu człowieka za najwyższą wartość moralną i źródło wszelkich innych wartości²⁴. Humanizm dotyczy systemu wartości i typu moralności. Postawa humanisty uwzględnia wartości, takie jak: szacunek dla drugiego człowieka i jego godność.

Pedagogika i psychologia w badaniach nauk o obronności to między innymi wychowanie, kształcenie postaw patriotycznych, humanitarnych, nauczanie zachowań prospołecznych, nie tylko skierowane do wojska, ale do całego społeczeństwa, do dzieci, młodzieży, dorosłych. Działania te mają przygotować społeczeństwo do reagowania w przypadku zagrożeń, jak też wychować i wykształcić ideał człowieka współczesnego, człowieka świadomego, racjonalnego, kierującego się mądrością. *Kształtować mądrość to wykształcić cechy pozwalające trafnie rozpoznawać wartości, które można uznać jako zasadnicze w swoim działaniu, ale także ukształtować takie*

²¹ J. Kunikowski, *Świadomość narodowa i patriotyczna podstawą racji stanu*, Bellona 3/2008, Warszawa, s. 115.

²² J. Kunikowski, *Wiedza i edukacja dla bezpieczeństwa*, Warszawa 2002, s. 179.

²³ J. Kunikowski, *Świadomość narodowa...*, op. cit., s. 114.

²⁴ A. Pieczywok, *Dehumanizacja życia społecznego człowieka*, Bellona 2/2011, Warszawa, s. 168.

*umiejętności, które pozwolą odróżnić to co ważne od tego co nieważne, to co dobre od tego co złe*²⁵. Mądra, humanitarna i patriotyczna natura ludzka dostosowana jest do życia w pokoju. Edukacja i wychowanie skierowane na ten ideał może kreować postawy ludzi, którzy uczynią wszystko, by pokojowo rozwiązywać konflikty. Utrzymanie ciągłego pokoju zależy jednak od akceptacji przez społeczeństwo ideału człowieka, przedkładającego mądrość i rozsądek nad przemoc. Tylko taki może wygrać.

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY IN DEFENCE SCIENCES' RESEARCH

Abstract: Research problems of defence sciences refer to vast areas of human activities including also particular fields of psychology and pedagogy. A common element of these sciences is the necessity to react to problems of the modern world that greatly affect defence environment. The increase of threat of international terrorism, global organized crime, drug trafficking, diseases that may develop into epidemics causes that ways of solving these problems are looked for within interdisciplinary cooperation of many sciences. The number of factors causing immediate threat to human life and health is constantly growing due to the progress of civilization. It must be assumed that education should prepare the society to rational behaviour in case of civilization and military threats.

²⁵ B. Szulc, *Wyższe szkolnictwo wojskowe: zmierzch czy kolejna faza reorganizacji?*, Bellona 3/2008, Warszawa, s. 123.